

УДК 330.142.21

О. М. Гайдаржийська,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний авіаційний університет
О. В. Костюнік,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний авіаційний університет
О. П. Кашук,
судентка, Національний авіаційний університет

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ: ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

O. Haidarzhyska,
PhD in economics, associate professor of finance, accounting and audit,
National Aviation University
O. Kostyunik,
PhD in economics, associate professor of finance, accounting and audit,
National Aviation University
O. Kaschuk,
student, National Aviation University

THE EQUITY: SOURCES OF FORMATION AND FUNCTIONS

Стаття присвячена дослідженню поняття "власний капітал підприємства" через розгляд його функцій. У статті виокремлено головні характеристики власного капіталу, розглянуто його складові елементи та джерела утворення. В статті розглянуто джерела формування власного капіталу на підприємстві. Розкрито особливості формування окремих складових власного капіталу. Обґрунтовано основні джерела як внутрішнього фінансування, так і зовнішнього. Проведено аналіз структури власного капіталу. Досліджено природу власного капіталу через функції, які він виконує на підприємстві. Узагальнено теоретичні засади формування власних фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його майбутній розвиток. Виявлено проблеми формування власного капіталу на підприємстві та надано пропозиції щодо їх удосконалення.

This article is devoted to the defining of the meaning of "capital of the company". Its functions, the main characteristics of equity capital, components and sources are reviewed. In the article described the sources of the equity in the company. Analysed the features of formation of separate component of equity. Characterized the basic funding sources both internal and external. Analysed the structure of equity. Described the nature of equity through the functions that it performs at the company. Generalized the theoretical basis of forming of own financial resources to ensure its future development. Found the problems of formation of equity in the company and submitted proposals for their improvement.

Ключові слова: власний капітал, джерела формування власного капіталу, структура власного капіталу, внутрішні джерела, зовнішні джерела, функції власного капіталу.

Key words: equity, sources of the equity, equity structure, internal sources, external sources, functions of equity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Капітал є однією з основних економічних категорій, які характеризують діяльність будь-якого підприємства. Тому управління власним капіталом є важливим завданням загальної системи управління господарською діяльністю підприємства. Капітал є досить багатогранною категорією, оскільки може виступати у різно-

манітних формах. Основою стійкого росту та фінансової стабільності кожного підприємства виступає власний капітал, а основним джерелом, де зберігається та систематизується необхідна інформація, є бухгалтерський облік. Питання обліку та відображення у звітності власного капіталу на сучасному етапі розвитку ринкової економіки відносяться до найбільш

важливих економічних проблем, дозволяючи внутрішнім і зовнішнім користувачам бухгалтерської звітності визначити фінансові можливості підприємства на короткостроковий період та довгострокову перспективу.

Основу інформаційної бази системи управління капіталом підприємства в умовах ринкових відносин складає детальне облікове забезпечення процесу формування та розміщення власного капіталу. Це передбачає використання в процедурах аналізу ринкової та балансової вартості власного капіталу сучасного інструментарію в контексті прийняття відповідних управлінських рішень. Практика підтверджує, що облікові та аналітичні концепції формування та управління власним капіталом підприємств слід орієнтувати на: інвестиційні рішення (вкладання і накопичення капіталу), операційні рішення (інформація про рух капіталу), фінансові рішення (особливості використання капіталу) відповідно до видів господарської діяльності.

За ринкових умов господарювання успіх будь-якого суб'єкта господарювання, незалежно від форми власності та виду діяльності, багато в чому залежить від правильного вибору джерел формування, напрямів розподілу й використання капіталу, що знаходиться у розпорядженні підприємства. Роль показника "власний капітал" для підтримання нормального фінансового стану підприємства настільки значуща, що він отримав законодавче підтвердження в Цивільному кодексі України, зокрема в частині вимог щодо співвідношення статутного капіталу та чистих активів господарських товариств. У зв'язку з цим дослідження питань щодо джерел формування власного капіталу підприємства та його функцій має особливу актуальність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми обліку й аналізу формування та змін власного капіталу завжди були в центрі уваги економістів. Ці проблеми досліджуються в працях провідних іноземних та вітчизняних вчених-економістів. Проте у працях учених не склалося єдиної думки щодо природи поняття "власний капітал", особливо — у обліковому аспекті. Дослідженнями проблем обліку та аналізу формування і змін власного капіталу займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені та науковці, як: Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, О.О. Канцуров, Г.Г. Кірейцев, В.В. Ковальов, М.І. Кутер, Г.В. Нашкерська, В.Д. Новодворський, В.Ф. Палій, О.І. Пилипенко, І.Р. Поліщук, М.С. Пуш-

кар, Я.В. Соколов, В.В. Сопко, В.Г. Швець та ін.

Аналізуючи останні публікації, можна виділити зарубіжних вчених, що займалися проблемою власного капіталу, серед них Ж. Андре, Н. де Анастасіо, В.Е. Ануфрієв, Л. Батардон, Ф. Беста, А. В. Бугайова, П. Герстнер, Ж.Б. Дюмарше, Н.А. Литнєва, Ф. Ляйтнер, М.Ю. Медведєв, А. Пачолі, В. Рігер, Ж. Ришар та ін.

Багато науковців розглядають з різних точок зору проблему відображення власного капіталу в обліку тому, що будь-яка організація, яка веде виробничу чи іншу комерційну діяльність, повинна мати визначений капітал, що є сукупністю матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності. Економісти розглядають поняття капіталу з двох сторін. З одного боку, капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів, а з другого — характеризує напрямки вкладення засобів.

МЕТА СТАТТІ

Головною метою цієї роботи є дослідження джерел формування власного капіталу на підприємстві та узагальнення теоретичних засад формування власних фінансових ресурсів підприємства, виявлення проблем у формуванні власного капіталу та його складових на підприємстві та надання пропозицій щодо їх усунення; подальший розвиток теоретичних та практичних основ з питання функцій власного капіталу на підприємстві.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Створення і нормальне функціонування підприємств будь-якої форми власності неможливе без формування достатнього обсягу власного капіталу. Власний капітал утворюється за рахунок особистої участі власників у його формуванні. При цьому, створюючи капітал підприємства, власник частково втрачає прямий зв'язок з капіталом, і він фактично стає власним капіталом підприємства, а не власника.

Власний капітал підприємства — це фінансові ресурси, які воно вкладає для організації і фінансування господарської діяльності. Нормою для успішної, рентабельної роботи підприємства, його високої конкурентоспроможності на ринку і фінансової стійкості є ситуація, за якої власний капітал становить більшу частину його фінансових ресурсів. Управління власним капіталом пов'язане не

тільки із забезпеченням ефективного використання вже накопиченої його частини, але і з формуванням власних фінансових ресурсів, що забезпечують майбутній розвиток підприємства. Власні фінансові ресурси класифікуються за певними джерелами:

1. Внутрішні джерела:

— прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства;

— амортизаційні відрахування від основних засобів і нематеріальних активів;

— інші внутрішні джерела формування власних фінансових ресурсів.

2. Зовнішні джерела:

— залучення додаткового, пайового або акціонерного капіталу;

— одержання підприємством безплатної фінансової допомоги;

— інші джерела формування власних фінансових ресурсів.

У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства. Він формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно, і ріст ринкової вартості підприємства. Певну роль у складі внутрішніх джерел виконують також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних засобів і нематеріальних активів; проте суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування. Інші внутрішні джерела не грають помітної ролі у формуванні власних фінансових ресурсів підприємства.

У складі зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом додаткових внесків у зареєстрований (пайовий) капітал) або акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу. Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути надана їм безоплатна фінансова допомога, яка надається, як правило, лише окремим державним підприємствам. До числа інших зовнішніх джерел входять безплатно передані підприємству матеріальні та нематеріальні активи, що включаються до складу його балансу.

Формування фінансових ресурсів підприємства здійснюється за рахунок власних та за позикових коштів. Загальна сума фінансових ресурсів складається у кожного окремого підприємства з таких елементів [2, с. 197]:

— Власний капітал: зареєстрований (пайовий) капітал, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток) тощо;

— забезпечення майбутніх витрат та платежів;

— довгострокові зобов'язання;

— поточні зобов'язання.

Так, величина власного капіталу визначається як алгебраїчна сума його складових елементів:

— зареєстрованого (пайового) капіталу, який відображає зафіксовану в установчих документах загальну вартість активів, які є внеском власників (учасників) до статутного й іншого зареєстрованого капіталу, пайового капіталу підприємства відповідно до законодавства і установчих документів, а також внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу;

— додаткового капіталу, який відображає суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість;

— резервного капіталу, який відображає суму резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства;

— нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) — суми прибутку, яка реінвестована у підприємство, або сума непокритого збитку;

— неоплаченого капіталу, який відображає суму заборгованості власників (учасників) за внесками до капіталу;

— вилученого капіталу, який показує фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників;

— забезпечень майбутніх витрат і платежів;

— цільового фінансування і цільових надходжень [3, с. 131].

Отже, внутрішнім називається фінансування, якщо воно здійснюється за рахунок коштів, одержаних від діяльності підприємства. Початкове формування фінансових ресурсів відбувається в момент створення підприємства за рахунок статутного капіталу. Зовнішнє фінансування — це кошти, не пов'язані з діяльністю підприємства. До них належать [4, с. 431]:

1) кошти, які мобілізуються на фінансовому ринку:

— продаж акцій, облігацій, кредит;

— операції з валютою та дорогоцінними металами;

— проценти і дивіденди за цінними паперами інших емітентів;

Таблиця 1. Функції власного капіталу

Виділені функції	Бутинець Ф.Ф. [2]	Вівчар О.Й. [2]	Коваленко Л.О. [2]	Ловінська Л.Г. [2]	Терещенко О.О. [2]	Хом'як Р.Л. [2]
1. Гарантійна (відповідальності і захисту прав кредиторів)	+	+	+	+	+	+
2. Довгострокове фінансування (функція фінансування та забезпечення ліквідності)	+	-	+	+	+	+
3. Розподілу доходів і активів (база для нарахування дивідендів і розподілу майна)	-	+	+	+	+	-
4. Основоположна (функція заснування та введення в дію підприємства)	+	-	-	-	+	+
5. Самостійність і влада	-	+	+	+	-	-
6. Кредитоспроможності	-	+	+	+	-	-
7. Фінансування ризику	-	+	+	-	-	-
8. Компенсації понесених збитків	-	+	+	-	-	-
9. Регулятивна	+	-	-	-	-	+
10. Організаційна	+	-	-	-	-	+
11. Довготермінове кредитування	-	+	-	-	-	-
12. Захисна функція	-	-	-	-	+	-
13. Функція управління та контролю	-	-	-	-	+	-
14. Рекламна (репрезентативна) функція	-	-	-	-	+	-

2) кошти, які підприємство одержує в порядку перерозподілу:

- державні бюджетні субсидії;
- страхові відшкодування;
- фінансові ресурси, що поступають від галузевих структур, асоціацій, концернів.

Виходячи з того, що сутність будь-якої категорії проявляється через функції, які вона виконує, доцільно розглянути функції власного капіталу (табл. 1).

Як бачимо з таблиці 1, найбільш поширеною є функція відповідальності і захисту прав кредиторів, адже відображений в балансі підприємства власний капітал є для зовнішніх користувачів мірилом відносин відповідальності на підприємстві, а також захистом кредиторів від втрати капіталу. Тобто власний капітал є гарантією захисту прав кредиторів і критерієм відповідальності. Тому гарантійна функція є співзвучною з функцією відповідальності і захисту прав кредиторів, визначеною іншими авторами. Крім гарантії для зовнішніх користувачів, власний капітал виконує захисну функцію — показує, яке значення має власний капітал для власників. Чим більший власний капітал, тим краще захищеним є підприємство від впливу загрозливих для його існування факторів, оскільки саме за рахунок власного капіталу можуть покриватися збитки підприємства.

Важливою є також функція довгострокового фінансування — внески у власний капітал можуть використовуватися для фінансування операційної та інвестиційної діяльності підприємства, а також для погашення заборгованості за позиками, протягом тривалого періоду часу. Крім того, власний капітал служить базою для нарахування дивідендів і розподілу майна, що є важливим для захисту корпоративних прав власників та ефективного розподілу до того чи іншого фонду підприємства. З цією функцією переплітається функція компенсації понесених збитків — тимчасові збитки мають погашатись за рахунок власного капіталу. При виході засновника з товариства та при ліквідації підприємства визначається частка кожного засновника при розподілі прибутку та збитків, а також у майні підприємства, тим самим реалізується регулятивна функція. Функція довготермінового кредитування — перебуває в розпорядженні підприємства необмежений час — є аналогічна до функції довгострокового фінансування, використання останнього терміну є більш доцільнішим, зважаючи на обмеженість кредитування.

Власний капітал у частині статутного є фінансовою основою для початку діяльності нового суб'єкта господарювання — функція

заснування та введення в дію підприємства або основоположна. Функція самостійності та влади передбачає, що розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників на підприємство. Частка ж власного капіталу в активах є показником платоспроможності підприємства, що вказує на іншу важливу функцію — кредитоспроможності — у разі надання кредиту, за інших рівних умов, перевагу надають підприємствам з меншою кредиторською заборгованістю і більшим власним капіталом. Крім того, власний капітал фінансує ризикові проекти, під які важко залучити кошти сторонніх інвесторів, що відображає функція фінансування ризику.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Власний капітал служить фактором, що впливає на управління товариством, адже через нього визначається організаційна структура підприємства і тим самим реалізується організаційна функція, а також функція управління та контролю. Вважаємо, що дані функції вже є опосередкованими, але важливими для ефективного функціонування підприємства. Ще однією опосередкованою функцією виступає рекламна (репрезентативна) функція — достатній розмір власного капіталу підприємства створює підґрунтя для довіри до нього не тільки з боку інвесторів, а й з боку постачальників факторів виробництва і споживачів готової продукції.

Формування власного капіталу має певну специфіку, зумовлену організаційно-правовою формою діяльності підприємств, у відповідності до чинного законодавства України. Цю специфіку слід враховувати як при заснуванні того чи іншого виду підприємства, так і для забезпечення ефективної господарської діяльності даного підприємства у майбутньому. Визначено основні джерела формування власного капіталу: внутрішні та зовнішні. У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства. Збільшення власного капіталу можливе за умови росту величини складових, які позитивно впливають на його розмір та мінімізації тих елементів, які спричиняють на нього негативний вплив.

Виходячи з результатів дослідження функцій власного капіталу, встановлено, що вітчизняні та зарубіжні вчені виділяють такі основні функції: гарантійну; довгостро-

кового фінансування; розподілу доходів і активів; основоположну; самостійності влади; кредитоспроможності; фінансування ризику; компенсації понесених збитків; регулятивну; організаційну; довготермінового кредитування; захисну; управління та контролю.

Література:

1. Катан Л.І. Фінансові ресурси підприємства та особливості їх формування / Л.І. Катан // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. — 2014. — № 6. — С. 38—44.

2. Горбатенко А. А. Особливості формування власних фінансових ресурсів підприємств в Україні // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди. — 2010. — Вип. № 15/1. — С. 195—201.

3. Ксьондз С.М. Формування власного капіталу на вітчизняних підприємствах / С.М. Ксьондз // Вісник Хмельницького національного університету. — 2014. — № 4. — С. 131—134.

4. Сук Л.К. Фінансовий облік: навч. посіб. / Л.К. Сук, П.Л. Сук. — К.: Знання, 2012. — 647 с.

5. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів / Ф.Ф. Бутинець. — 8-ме вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП "Рута", 2009. — 912 с.

References:

1. Katan, L.I. (2014), "Financial resources of the company and especially their formation", *Vicnyk Dnipropetrovc'koho derzhavnoho ahrarno-ekonomichnoho univercytetu*, vol. 6, pp. 38—44.

2. Gorbatenko, A.A. (2010), "Features of formation of own funds of enterprises in Ukraine", *Ekonomichnyj vicnyk Pereiaclav-Xmel'nyts'koho DPU imeni Hryhoriia Skovorody*, vol. 15/1, pp. 195—201.

3. Ksendzov, S.M. (2014), "Formation of equity capital to domestic enterprises", *Herald of Khmelnytsky National University*, vol. 4, pp. 131—134.

4. Suk, L.K. (2012), *Finansovii oblic [Financial Accounting]*, Knowledge, Kyiv, Ukraine.

5. Butynets, F.F. (2009), *Buhhaltec'kyj financovyy oblik: pidruchnyk dlia ctudentiv spetsial'nocti "Oblik i audyt" vyschyx navchal'nyx zakladiv [Accounting: a textbook for students majoring in "Accounting and Auditing" higher education institutions]*, Ruta, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2017 р.